

Odlišné stanovisko sudcu Petra Straku

**k výroku a odôvodneniu uznesenia ústavného súdu sp. zn. III. ÚS 583/2023
z 9. novembra 2023**

1. V súlade s § 67 ods. 1 zákona o ústavnom súde pripájam k uzneseniu ústavného súdu sp. zn. III. ÚS 583/2023 z 9. novembra 2023 odlišné stanovisko.

2. Sťažovatelia sa podanou žalobou domáhali vydania nehnuteľností, ktorých hodnota bola v súdnom konaní určená vo výške 9 550 435,62 eur. Spor prehrali, pretože nesprávne označili žalovanú stranu, ktorou mala byť Slovenská republika ako vlastník sporných nehnuteľností, a nie [REDAKOVANÉ] (ďalej len „žalovaný“), ako ich správca. Vec, ktorú bolo možné vyriešiť veľmi jednoducho (a podľa môjho názoru aj veľmi rýchlo), súd riešil na dvoch pojednávaniach vo veci samej, ktoré vo výsledku pre sťažovateľov znamenajú povinnosť nahradiť žalovanému o 40 000 eur viac, keďže s ohľadom na hodnotu sporných nehnuteľností bola hodnota jedného úkonu právnej služby určená vo výške takmer 20 000 eur. Sťažovatelia sú teraz povinní uhradiť štátnemu podniku náhradu trov konania vo výške 105 706,24 eur, a to bez toho, aby vôbec bolo rozhodované o merite veci.

3. Nedokážem sa stotožniť s väčšinovým názorom III. senátu ústavného súdu, že postup a rozhodnutia všeobecných súdov boli v tomto prípade ústavne súladné, a to hlavne preto, že podľa môjho názoru bola priznaná náhrada trov konania zjavne neprimeraná a nespravodlivá (a súd mal možnosti, ako túto nespravodlivosť napraviť).

4. Samotný ústavný súd pravidelne zdôrazňuje, že aj keď rozhodnutia o trovách konania meritorne preskúmava iba celkom výnimočne, urobí tak vtedy, ak samotné rozhodnutie všeobecného súdu je excesom z požiadaviek kladených na spravodlivý proces alebo ide o také extrémne vybočenie z princípu spravodlivosti, že je spôsobilé zasiahnuť do ústavnoprávnej roviny, a teda i do práv účastníka konania, ktorý podal ústavnú sťažnosť (I. ÚS 40/212, I. ÚS 630/2017).

5. Rozhodovanie o trovách konania je súčasťou súdneho konania, a preto aj v tejto časti konania môže všeobecný súd porušiť základné právo účastníka konania na súdnu ochranu (II. ÚS 56/05, III. ÚS 212/09). Ak súd rozhodne, že neúspešná strana je povinná zaplatiť náhradu trov konania vo výške viac ako 100 000 eur (bez toho, aby sa čokoľvek vyriešilo z hľadiska nachádzania pravdy), nie je to minimálne dôvod na to, aby sa všeobecný súd (a rovnako aj ústavný súd) zaoberali tým, či je náhrada trov konania primeraná? Stačí na konštatovanie spravodlivého rozhodnutia skutočnosť, že odmena advokáta úspešnej strany bola „vypočítaná“ formálne v súlade so zákonom? Mohol a mal všeobecný súd postupovať inak? To všetko sú otázky, ktoré si podľa mňa mal ústavný súd položiť pred tým, ako rozhodol, že je sťažnosť sťažovateľov „zjavne neopodstatnená“, a len odpoveďami na tieto otázky mohol dať zároveň sťažovateľom odpoveď na ich otázku, či proces, ktorým bolo rozhodnuté o ich povinnosti nahradiť trovy konania úspešnému žalovanému v tak absurdnej výške, bol skutočne spravodlivý.

6. Alfou a omegou všetkého (a aj najväčším nešťastím v tomto prípade) je vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 655/2004 Z. z. o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb v znení neskorších predpisov (ďalej len „vyhláška“). Tak to aspoň tvrdí právna prax, a to napriek tomu, že samotné procesnoprávne predpisy na ňu vo svojej podstate vôbec neodkazujú (súčasná civilná procesnoprávna úprava rozhodovania súdu o trovách konania obsiahnutá v § 262 až § 264 Civilného sporového poriadku výslovne nenormuje povinnosť súdu vychádzať pri určovaní výšky náhrady trov právneho zastúpenia zo sadzobníkov, ako tomu bolo v prípade Občianskeho súdneho poriadku – pozri viac napr. sp. zn. III. ÚS 114/2017).

7. Podľa § 24 ods. 1 zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Z. z. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o advokácii“) advokáti poskytujú právne služby (zásadne) za odmenu (§ 1 ods. 2 zákona o advokácii).

8. Odmena advokáta sa určuje predovšetkým dohodou medzi advokátom a klientom. V prípade, ak odmena nebola takto dohodnutá, advokát má nárok na tarifnú odmenu – a to vo výške základnej sadzby tarifnej odmeny za každý úkon.

9. V rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 435/2013 ústavný súd konštatoval, že *„pre rozhodovanie o náhrade trov konania je zásadne bez významu obsah dohody medzi advokátom a klientom o výške odmeny advokáta či o spôsobe náhrady jeho hotových výdavkov (§ 16 ods. 1 advokátskej tarify). Obsah tejto dohody má význam iba pre vzťah medzi advokátom a jeho klientom.“*. Avšak rovnako ústavný súd v inom náleze (už spomenutý nález sp. zn. III. ÚS 114/2017) povedal, že *«... tento právny názor bol vyslovený v súvislosti s identifikovaným účelom advokátskej tarify, ktorým je „umožňovať na jednej strane úspešnému účastníkovi konania získať náhradu ním vynaložených nákladov v primeranej sadzobníkom vopred určenej výške, ale súčasne na druhej strane aj poskytnúť ochranu neúspešnému účastníkovi pred neprimeranou výškou uplatňovaných trov konania voči nemu“»*.

10. V tom istom náleze ústavný súd zdôraznil, že: *„Zásadná (nie bezvýnimočná) irelevantnosť dohody medzi klientom a advokátom nie je samoučelná. Má chrániť pred neprimeranosťou obe sporové strany. Výnimka bezpochyby prichádza do úvahy práve vtedy, keď je dohoda klienta a advokáta dôkazom, že vyčíslené trovy úspešnej sporovej strany sú neprimerané. Nemožno uprednostniť v právnych predpisoch (sadzobník) vyjadrenú predstavu normotvorcu o sume účelných trov za jeden úkon právnej služby, ak predložené dôkazy vedú k zisteniu, že úspešný účastník vynaložil na účel právneho zastupovania podstatne nižšiu sumu. Striktné zotrvávanie na aplikácii § 151 ods. 5 OSP by v takom prípade malo za následok, že suma uložená súdom neúspešnému účastníkovi konania na zaplatenie v prospech úspešného účastníka by už ani nebola náhradou, ale inštitútom, ktorý by sa svojou podstatou približoval bezdôvodnému obohateniu“* (zvýraznenie pridané, pozn.).

11. Úlohou ústavného súdu podľa môjho názoru bolo posúdiť, či aplikáciou tarifnej odmeny podľa vyhlášky nedošlo k porušeniu zásad spravodlivého súdneho procesu, ak súd

rozhodujúci o výške náhrady trov konania zároveň neskúmal, či takto stanovená výška odmeny advokáta nebude výrazne neprimeraná v pomere k odmene skutočne uhradenej advokátovi samotnou úspešnou stranou v spore.

12. V náleze sp. zn. I. ÚS 119/2012 ústavný súd vyslovil, že pokiaľ je vec, právo alebo plnenie, ktoré je predmetom súdneho sporu, peniazmi oceníteľné, potom sa táto suma považuje za základ pre tarifnú odmenu advokáta, a to aj vo veciach určenia vlastníckeho práva. Explicitná kogentná úprava obsiahnutá v § 9 ods. 1 vyhlášky teda podľa ústavného súdu vylučuje použitie § 11 ods. 1 písm. a) vyhlášky, podľa ktorého je základnou sadzbou tarifnej odmeny za jeden úkon právnej služby jedna trinástina výpočtového základu, ak nie je možné vyjadriť hodnotu veci alebo práva v peniazoch alebo ak ju možno zistiť len s nepomernými ťažkosťami.

13. Samotný záver ústavného súdu sa nejaví byť nesprávny (a zrejme je aj logický). Podľa môjho názoru však k tomuto A) treba povedať aj B), a tým B) je skutočnosť, že aj v prípade, alebo, lepšie povedané, práve v týchto prípadoch treba dôsledne skúmať, či takto stanovená výška náhrady trov právneho zastúpenia bude v súlade s § 251 Civilného sporového poriadku.

14. Podľa § 251 Civilného sporového poriadku sú trovy konania všetky preukázané, odôvodnené a účelne vynaložené výdavky, ktoré vzniknú v konaní v súvislosti s uplatňovaním alebo bránením práva (zvýraznenie pridané, pozn.). Inštitút trov konania je teda bezprostredne spojený s nákladmi vedenia súdneho sporu a definícia uvedená v § 251 Civilného sporového poriadku má význam práve v súvislosti s právnou úpravou náhrady trov konania.

15. Ide o definíciu s taxatívnym výpočtom jednotlivých zákonných kritérií, resp. prvkov, ktoré musia byť splnené kumulatívne. Legislatívne je pojem trov konania definovaný prostredníctvom termínu „výdavky“.

16. Základným predpokladom na to, aby mohla byť priznaná náhrada trov konania vo výške tarifnej odmeny určenej advokátom, je podľa môjho názoru (aj s ohľadom na už citovanú judikaturu ústavného súdu) skutočnosť, že úspešná strana, ktorej sa trovy konania nahrádzajú, preukázala výdavok v rovnakej alebo vyššej sume, i. e. že takto určenú sumu aj advokátovi skutočne uhradila alebo má povinnosť uhradiť.

17. Pozrime sa na to prakticky. Platí, že ak je predmetom konania určenie vlastníckeho práva k nehnuteľnosti, je potrebné nehnuteľnosť ohodnotiť (ku dňu začatia poskytovania právnej služby) a z tejto hodnoty sa potom vypočíta základná sadzba tarifnej odmeny. Keďže v tomto prípade bola hodnota nehnuteľností viac ako 9 miliónov eur, základná sadzba tarifnej odmeny **za jeden úkon právnej služby bola takmer 20 000 eur**. Málo? Kľudne to môže byť aj omnoho viac (najmä v rôznych sporoch ťahajúcich sa ešte z minulosti, kde sa tieto sumy môžu vyšplhať až do závratných výšok). Nenamietam, že za istých okolností by mohlo byť spravodlivé priznanie úspešnej strane náhrady trov konania v takto určenej výške, avšak len za predpokladu, že táto strana skutočne takto určenú odmenu advokátovi uhradila. To však v posudzovanom prípade nikto neskúmal.

18. Od základnej myšlienky a zákonného textu sa odchyľila prax advokátov a aj rozhodujúcich súdov. Ak býva predmetom sporu nehnuteľnosť, máloktorý klient má možnosti (a je ochotný) uhradiť advokátovi tarifnú odmenu určenú podľa vyhlášky. V takom prípade zväčša zvíťazí zdravý rozum a advokát sa na odmene s klientom dohodne (zväčša teda v podstatne nižšej výške). Táto dohoda však nie zriedka býva sprevádzaná dôvetkom, že ak bude klient v spore úspešný, tak advokát je oprávnený ponechať si náhradu trov konania vyplatenú protistranou. Ide však v takom prípade skutočne o náhradu trov konania? Nahrádzajú sa v takom prípade výdavky úspešnej strany, keď tej tieto výdavky zjavne vznikli v úplne inej výške?

19. Prax súdov, ktorá sa snažila zaviesť v trovách konania poriadok a trovy konania paušalizovať (pretože aj zmluvne dohodnutá odmena sa môže pohybovať v závrtných výškach), sa dostala až do momentu, kedy mechanické uplatňovanie advokátskej tarify narazilo na samotnú podstatu toho, čo sa má v konečnom dôsledku úspešnej strane nahradiť – trovy konania, ktoré jej vznikli. Ak sa nepomer priznaných trov a vynaložených nákladov pohybuje v desiatkach až stovkách tisícoch eur, podľa môjho názoru je daný ústavnoprávny rozmer a vec bolo potrebné bližšie preskúmať.

20. Príkladom takejto praxe je totiž aj posudzovaná vec. Keďže žalovaným bol v tomto prípade štátny podnik, dohoda medzi žalovaným a advokátom je zverejnená v Centrálnom registri zmlúv. Podľa dodatku č. 2 k mandátnej zmluve uzatvorenej medzi žalovaným a advokátom bola advokátka oprávnená zastupovať žalovaného aj v posudzovanom spore. V článku II tohto dodatku sa uvádza, že advokátka má nárok na zmluvne dohodnutú paušálne stanovenú mesačnú odmenu. Mimo to sa však zároveň dohodlo, že v prípade úspechu má advokátka nárok na **náhradu trov konania**, ktorú súd prisúdi žalovanému. Matematika veľmi jednoduchá a jednoznačne v prospech advokáta. Žalovanému totiž reálne nikdy nehrozí, aby musel advokátovi uhradiť sumu určenú výpočtom podľa vyhlášky a advokát v prípade výhry zarobí slušnú kopu peňazí. Obojstranne výhodný obchod, avšak nie pre neúspešnú stranu. Pritom je zrejmé, že v prípade, ak by bol v spore práve žalovaný napokon neúspešnou stranou, pravdepodobne by súdom určenú náhradu trov konania namietať s rovnakou alebo veľmi podobnou argumentáciou.

21. V rámci odborného diskurzu ponúkam na zamyslenie úvahu, či je takýto systém spravodlivý a možno aj udržateľný (aké sú reálne možnosti nielen fyzickej osoby, ale častokrát aj právnických osôb uhradiť tak vysoké sumy?).

22. To však nebol jediný problematický moment posudzovaného konania. Princíp výpočtu tarifnej odmeny advokáta nie je nijak komplikovaný – určí sa základná sadzba tarifnej odmeny a tá sa potom vynásobí počtom úkonov, ktoré advokát v mene klienta vykonal (pozri § 9 ods. 1 vyhlášky). Samotná vyhláška však neprihliada (alebo len veľmi obmedzene prihliada) na to, či ide o vec právne zložitú, podstatná je len hodnota sporu.

23. V okolnostiach posudzovanej veci bol prípad pre advokáta žalovaného celkom jednoduchý. K samotnému meritum veci sa súd napokon ani nedostal, pretože žalobu zamietol pre nedostatok pasívnej legitimácie na strane žalovaného. (Ne)primeranosť priznanej náhrady trov konania tu naberá o to výraznejšie rozmery.

24. K nespravodlivosti však prispel aj samotný súd, ktorý na to, aby uzavrel, že nie štátny podnik, ale štát mal byť žalovaný, nariadil dve pojednávania. A ďalšie tri pojednávania v konaní o sťažnosti voči rozhodnutiu o trovách konania s cieľom určenia hodnoty spornej nehnuteľnosti – za tie v zmysle napadnutého rozhodnutia nepatrí žalovanému náhrada trov konania, čo však neznamená, že si tieto úkony právny zástupca žalobcov nemohol vyúčtovať. Každé z „meritórnych“ pojednávanií teraz znamená pre sťažovateľov 20 000 eur, ktoré sú povinní právnomu zástupcovi žalovaného zaplatiť.

25. Právna úprava však nikde neráta s tým, že pochybiť môže v tomto aj súd. Účelnosť výdavkov vzniknutých v súvislosti s uplatňovaním alebo bránením práva sa totiž posudzuje len vo vzťahu k strane, ktorej sa trovy konania nahrádzajú. Neposudzuje sa však fakt, či tieto trovy nespôsobil samotný súd svojím neefektívnym postupom.

26. Inšpiráciu pritom netreba hľadať ďaleko.

27. Podľa § 51 rakúskeho civilného sporového poriadku (ZPO – Zivilprozessordnung): *„(1) Wenn das Verfahren infolge eines Rechtsmittels oder von amtswegen aufgehoben oder dessen Nichtigkeit ausgesprochen wird, und wenn es zugleich einer der Parteien zum Verschulden zugerechnet werden kann, dass das Verfahren trotz des vorhandenen Aufhebungs- oder Nichtigkeitsgrundes eingeleitet oder fortgeführt wurde, oder wenn der Grund der Aufhebung im Verschulden einer Partei selbst gelegen ist, so kann dieser Partei auf Antrag oder von amtswegen der Ersatz der Kosten des aufgehobenen Verfahrens, sowie des etwaigen Rechtsmittelverfahrens auferlegt werden. (2) Außer diesen Fällen sind die Kosten gegenseitig aufzuheben.“* [voľný preklad: *„Ak je konanie zrušené alebo vyhlásené za neplatné v dôsledku odvolania alebo z úradnej moci a ak možno pripísať zavinenie jednej zo strán, že konanie bolo začaté alebo sa v ňom pokračovalo napriek existujúcim dôvodom zrušenia alebo neplatnosti, alebo ak dôvod zrušenia spočíva v zavinení samotnej strany, môže byť táto strana zaviazaná nahradiť náklady zrušeného konania a prípadného odvolacieho konania na základe žiadosti alebo z úradnej moci. (2) S výnimkou týchto prípadov sa trovy konania vzájomne započítavajú.“*].

28. Zaujal ma princíp, podľa ktorého sa ťarcha náhrady trov konania spôsobených pochybením súdu (a nie niektorého z účastníkov konania) rozloží na obe strany.

29. Aj keď sa takéto riešenie môže na prvý pohľad zdať nespravodlivé, v skutočnosti tomu tak podľa môjho názoru nemusí byť. Priznanie náhrady trov konania vychádza zo zásady úspechu vo veci. Ak je účastník konania v spore neúspešný, iba veľmi ťažko si možno predstaviť situáciu, v ktorej by bol súd ochotný pristúpiť na myšlienku priznania takému účastníkovi náhradu škody spôsobenej súdom práve neefektívnym postupom v súdnom konaní. Podľa môjho názoru však uplatnenie takého nároku úspešnou stranou prostredníctvom zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov nemusí byť úplne márne.

30. Kombinácia (podľa môjho názoru) zbytočných úkonov a formalistického prístupu k advokátskej tarife spôsobila v okolnostiach posudzovanej veci katastrofu, ktorú ústavný súd nenapravil a podľa môjho názoru mohol a mal. Aj verdikt súdu o trovách konania totiž musí

byť spravodlivý a som presvedčený, že v tomto prípade minimálne z dôvodu neprimeranosti spravodlivý nebol.

31. Chybu však nemožno vidieť len na strane rozhodujúceho súdu (ktorý v podstate formálne rozhodol správne), ale aj na strane zákonodarcu, ktorý napriek opakovaným kritikám dosiaľ neurobil potrebné úpravy v advokátskej tarife, po ktorých volajú (nielen) aj zástupcovia z radov advokátov.

V Košiciach 9. novembra 2023

Peter Straka
sudca